

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการประถมศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ โดยด้านแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา ความเสมอภาคทางการศึกษา เอกภาพทางการศึกษา การขยายโอกาสทางการศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน การศึกษาตลอดชีวิต และแนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา
2. เพื่อศึกษาบทบาททางการประถมศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ในการนำแนวคิดมาปฏิบัติในด้านการวางแผนงาน การจัดงบประมาณ การประสานงาน การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาคุณภาพการศึกษา และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา จากเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง
2. สัมภาษณ์นักการศึกษา บุคคลผู้ใกล้ชิด และผู้เกี่ยวข้องกับศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์
3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการอธิบาย (Explanation) ตีความ (Interpretation) เพื่อแยกแยะให้เห็นถึงเหตุและผลที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นั้น โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานด้านอดีตชีวิต ประวัติ และสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ มาประกอบในการวิเคราะห์
4. สังเคราะห์ข้อมูล โดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มาหาความสัมพันธ์ต่อเนื่อง แยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบความคิดของการวิจัย

เพื่อนำเสนอผลการวิจัย

5. เรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัยเป็นแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยแบ่งเป็น 6 บท ได้แก่ บทนำ อธิบายประวัติและภูมิหลัง แนวคิดทางการประถมศึกษา บทบาททางการประถมศึกษา สรุปลงผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปลงผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ สามารถสรุปลงสาระสำคัญของแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดทางการประถมศึกษา ประกอบด้วยแนวคิดด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 แนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้วางแนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา ที่สำคัญคือ

(1) การจัดระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษา ควร

จัดตอนเดียว 6 ปี

(2) การจัดหลักสูตร เน้นการพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ

เป็นสำคัญ

(3) การจัดกระบวนการเรียนการสอน เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียน ใช้วิธีสอนหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

จากแนวคิดด้านการปฏิรูปดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำแนวคิดมากำหนดนโยบายวางพื้นฐานและเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 เป็นการวางแผนงาน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน พัฒนาบุคลากร โดยการจัดประชุมอบรมผู้บริหารและครูผู้สอนในการนำหลักสูตรใหม่ไปใช้ นิเทศติดตามผล โดยการประเมินผลการชี้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ว่ามีผลการใช้อย่างไร

1.2 แนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษา

แนวคิดนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ประชาชนได้รับการ

ศึกษาไม่เท่าเทียมกัน ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เสนอแนวคิดด้านความเสมอภาคทางการศึกษาที่สำคัญดังนี้ ควรขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ชนบทห่างไกลให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมกันทั้งในเมืองและชนบท

จากแนวคิดดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำมากำหนดนโยบาย เร่งขยายการศึกษาภาคบังคับให้กว้างขวางทั่วถึง และมุ่งปรับปรุงคุณภาพการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นพิเศษ เสนอขอความช่วยเหลือจากธนาคารโลกมาจัดตั้งสถาบันพัฒนาผู้บริหาร เสนอของบประมาณช่วยเหลือโรงเรียนเอกชนการกุศลและโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา

1.3 แนวคิดด้านเอกภาพทางการศึกษา

สืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน จึงทำให้ขาดเอกภาพทางนโยบายและการบริหาร ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญ คือ ควรรวมหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษามาไว้ในหน่วยงานเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพทางนโยบาย และการบริหารงานการประถมศึกษาไปในแนวเดียวกัน

จากแนวคิดดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ นำมากำหนดนโยบายห้ามตราการสร้างเอกภาพทางนโยบายและการบริหาร วางแผนงานร่วมกับนักการศึกษาในการนำเอาการประถมศึกษาส่วนใหญ่กลับมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จัดงบประมาณช่วยเหลือการจัดประชุมครูประจำภาค จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อเป็นการพัฒนาบุคลากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษ่อีกด้วย

1.4 แนวคิดขยายโอกาสทางการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เสนอแนวคิดที่สำคัญคือ การยกกระโดดความรู้ขั้นพื้นฐานของคนในประเทศให้สูงขึ้น โดยขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี หรือถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และขยายไปถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ต่อไปในอนาคต

จากแนวคิดดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

ไม่ได้นำมาดำเนินการในระยะแรก มีบทบาทในการสนับสนุนให้จัดโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ และประเมินผลการดำเนินงานโดยการตรวจเยี่ยม

1.5 แนวคิดด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เสนอแนวคิดด้านการศึกษาเพื่อประชาชนที่สำคัญคือ

(1) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แก่คนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง

(2) การยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานแก่เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้นถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และกระจายไปสู่ชนบทห่างไกลอย่างทั่วถึง

จากแนวคิดดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำมากำหนดนโยบายเร่งยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานของคนในประเทศให้สูงขึ้นโดยถึงระดับขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ และขยายบริการการศึกษาอย่างทั่วถึง การวางแผนงานจัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เสนอของบประมาณจากสำนักงบประมาณพัฒนาบุคลากรโดยการประชุมอบรมสัมมนาผู้บริหารและครูผู้สอน พัฒนาหลักสูตรจัดสื่อการเรียนการสอนสนับสนุนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา นิเทศติดตามผลโดยการตรวจเยี่ยมแก้ไข้ปัญหาให้

1.6 แนวคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิต

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิตที่สำคัญ คือ

(1) การศึกษาต่อเนื่องตั้งแต่เกิดไปจนตาย

(2) การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

(3) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการเรียนรู้แบบโมเสก (Mosaic) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปจนตลอดชีวิต จากแนวคิดดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ นำมากำหนดนโยบายว่าจัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง พัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยจัดการกิจกรรมการอ่านมากที่สุด นิเทศติดตามผลโดยการตรวจเยี่ยม ให้กำลังใจ และแก้ไข้ปัญหาให้

1.7 แนวคิดด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ได้แก่ แนวคิดด้านการอ่าน ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ

สวัสดีพาณิชย์ ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญว่า การอ่านเป็นทักษะในการพัฒนาบุคคลให้มีศักยภาพในการเล่าเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตทุกอย่าง

จากแนวคิดดังกล่าว ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้นำมาจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน อุทยานการศึกษา และมูลนิธิส่งเสริมการอ่าน

แนวคิดด้านการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

แนวคิดด้านการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีแนวคิดที่สำคัญคือ ครูควรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ชัดเจนและกำกับัดดูแลให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตลอดเวลา โดยต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน โดยเน้นหลักธรรมอริยบท 4 ให้เด็กนำไปปฏิบัติ

บทบาทด้านส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทสำคัญ คือสนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม ให้เปิดสอนพระธรรมวินัย สนับสนุนวิทยาลัยสงฆ์ และวิทยาเขต 11 แห่ง และสนับสนุนให้โรงเรียนจัดอบรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนเป็นประจำทุกปี

บทบาทด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มีดังนี้

1. บทบาทด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทด้านจัดกิจกรรมและโครงการปลูกฝังจิตสำนึกให้มีความรักและหวงแหนธรรมชาติ เช่น โครงการคืนชีวิตแก่แม่น้ำชี

2. บทบาทด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทด้านการบริหารงานจัดตั้งวิทยาลัยการอาชีพ

3. บทบาทด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม

ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ มีบทบาทด้านสนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น จัดงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน 4 ภาค

อภิปรายผล

จากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษา ของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ที่สำคัญ และส่งผลต่อการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ที่สำคัญควรนำมาอภิปรายมีดังนี้

แนวคิดด้านการปฏิรูปการศึกษา ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

- (1) การจัดระบบชั้นเรียนในระดับประถมศึกษา ควรจัดเป็นตอนเดียว 6 ปี
- (2) การจัดหลักสูตร เน้นการพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ
- (3) การจัดกระบวนการเรียนการสอน เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง การเรียน ใช้วิธีสอนหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อส่งเสริมให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหา

จากแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ที่ได้ประมวลมาข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตามแนวคิดของการศึกษายุคใหม่ที่เรียกว่า การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ที่เชื่อว่าการศึกษาที่ดี คือ การศึกษาที่สนองความต้องการของคนในสังคม (คณะกรรมการการปฏิรูปการศึกษา, 2521) และสอดคล้องกับหลักการข้อที่ 2 ของหลักสูตรประถมศึกษา ฉบับปัจจุบันที่กำหนดไว้ว่าเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต (หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง 2533) และจากบทบาทของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ที่เห็นเด่นชัดในการปฏิรูปการศึกษา คือ การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (จรรยา มิลินทร์, 2536) ซึ่งทำให้ระบบชั้นเรียนระดับประถมศึกษาเปลี่ยนมาเป็น 6 ปี เปลี่ยนแปลงหลักสูตรมาใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และกระบวนการเรียนการสอนเปลี่ยนมาเป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นระบบชั้นเรียน หลักสูตรที่ใช้หรือกระบวนการเรียนการสอน มีผลมาจากการปฏิรูปการศึกษาแทบทั้งสิ้น (จรรยา วงศ์สายัณห์, 2531) ดังนั้น จึงนับว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญที่ทำให้การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษามีการพัฒนาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้

แนวคิดในการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เพื่อปวงชน ของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นแนวคิดสืบเนื่องมาจากการขยายโอกาสทางการศึกษา ที่มี

แนวคิดสำคัญว่า ควรยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานของเยาวชนให้สูงขึ้น โดยขยาย การศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี หรือถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็น อย่างต่ำ และจะขยายไปถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายต่อไปในอนาคต แนวคิด ดังกล่าวแสดงการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เป็นสังคม ที่เจริญด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเป็นสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ จึงมีแนวคิดที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้สูงขึ้น ให้สอดคล้องกับสังคมอุตสาหกรรมดังกล่าว เพื่อให้โอกาสแก่เด็กชนบท ได้เรียนสูงขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และ เป็นการพัฒนาฝีมือแรงงานให้มีคุณภาพ เป็นการพัฒนากำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ได้อีกทางหนึ่ง และส่งเสริมให้ขยายการศึกษาภาคบังคับไปจนถึงชั้นมัธยมปลาย ในอนาคต ซึ่งการดำเนินงานที่เด่นชัดในการนำแนวคิดมาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูป ธรรม คือบทบาทด้านการกำหนดนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษา ขยายบริการ การศึกษาไปสู่ชนบทโดยทั่วถึง และการกำหนดมาตรการให้เปิดโรงเรียนขยาย โอกาสทางการศึกษา ปีละ 1,000 โรงเรียน ซึ่งการกำหนดมาตรการดังกล่าว ช่วย ให้การยกระดับความรู้ขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น แพร่ไปสู่ประชาชนอย่างรวดเร็ว เด็ก ชนบทได้มีโอกาสเรียนมากขึ้น เป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาได้อีก ทางหนึ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) ซึ่งการดำเนินงานของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ดังกล่าว ส่งผลต่อการจัดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นใน ี โรงเรียนประถมศึกษา มาจนถึงปัจจุบันนี้ และตามที่กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบาย จะขยายการศึกษาภาคบังคับออกเป็น 12 ปี ในปัจจุบันก็มีผลสืบเนื่องมาจากแนวคิด การขยายโอกาสทางการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์นั่นเอง จึงนับได้ว่าท่านเป็นผู้สร้างรากฐานที่ดีต่อการพัฒนาความรู้พื้นฐานของประชาชน ในประเทศให้สูงขึ้น ทัดเทียมกับอารยประเทศ อันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา ประเทศได้เป็นอย่างดี

แนวคิดและบทบาทด้านการศึกษาตลอดชีวิตของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ นับว่ามีความสำคัญ ท่านเสนอแนวคิดว่าเป็นการศึกษาต่อเนื่องตั้ง แต่เกิดไปจนตาย การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ สำคัญ การสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ และการเรียนรู้แบบโมเสก เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปจนตลอดชีวิต จากแนว คิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองต่อเนื่องตลอด เวลาเป็นสิ่งสำคัญที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กระดับประถมศึกษา เพื่อให้ได้ระดับนี้

ได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีพื้นฐานความรู้ที่ดี ส่งผลต่อการศึกษาในระดับต่อไป บทบาทที่เด่นชัดของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ในการนำแนวคิดมาปฏิบัติคือ การกำหนดนโยบาย สร้างเครือข่าย การเรียนรู้ เพื่อให้เด็กแสวงหาความรู้ด้วยตนเองไปจนตลอดชีวิต ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้างห้องสมุดประชาชน อุทยานการศึกษา และโครงการวิทยุการศึกษาในโรงเรียน (สมัชชายุทธรูปรีชา และคณะ, 2536) ล้วนเป็นผลงานที่ส่งเสริมความรู้พื้นฐานแก่เด็กวัยการศึกษาภาคบังคับและประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ตลอดเวลาได้เป็นอย่างดี นับว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้สร้างพื้นฐานด้านความรู้ตลอดชีวิตแก่วงการการศึกษาไทยมาตั้งแต่อดีต เจริญออกมา พัฒนามาดังปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้

แนวคิดและบทบาทด้านการอ่านของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้เสนอ แนวคิดที่สำคัญว่า การอ่านเป็นทักษะในการพัฒนาบุคคลให้มีศักยภาพในด้านการเล่าเรียน การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตทุกอย่าง แสดงให้เห็นว่าท่านให้ความสำคัญด้านการอ่านเป็นอย่างยิ่ง เพราะตลอดชีวิตของท่านผูกพันอยู่กับการอ่าน ซึ่งประโยชน์ของการอ่านนั้นท่านได้นำมาพัฒนาตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ราชการทางการศึกษา สามารถพัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการอ่านยังช่วยให้คนมีความรู้ด้านการประกอบอาชีพสามารถนำความรู้จากการอ่านมาพัฒนาอาชีพของตนให้เจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการอ่านจะทำให้มีความรู้กว้างขวางทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข บทบาทของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ที่เด่นชัดในการนำแนวคิดด้านการอ่านมาปฏิบัติคือ การจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมการอ่าน เพื่อพัฒนาเยาวชน และคนในชาติให้มีความรักการอ่าน ซึ่งมูลนิธิดังกล่าวได้ดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งการจัดตั้งมูลนิธิดังกล่าวได้มีส่วนส่งเสริมให้เยาวชนเห็นความสำคัญของการอ่าน ซึ่งจะพื้นฐานที่ดีต่อการศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะเด็กในระดับประถมศึกษาควรปลูกฝังให้มีความรักการอ่านตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็กจะเป็นส่วนส่งเสริมและพัฒนาตนเองให้เป็นคนใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา มีความรู้กว้างขวาง สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา แนวคิดและบทบาทการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านของท่านจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งวงการศึกษาไทยได้นำมาดำเนินงานอย่างกว้างขวาง

แนวคิดและบทบาทในด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่สมควรนำมากล่าวถึง คือการสนับสนุนให้โรงเรียนนำแนวคิดการปลูกฝังหลักธรรมะ อธิบาท 4 ให้เด็กได้นำไปปฏิบัติ โดยท่านเชื่อว่าการพัฒนาการศึกษาจะต้องกระทำควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรมด้วย ดังนั้นท่านจึงสนับสนุนให้โรงเรียนจัดโครงการอบรมพัฒนา คุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนเป็นประจำทุกปี โดยมีเป้าหมายคือปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมอันดีแก่เยาวชนของชาติ ตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็ก เพราะท่านเชื่อว่าถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังคุณธรรมเบื้องต้นแล้ว จะช่วยพัฒนาให้เด็กเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นเยาวชนที่ดีของชาติ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชนของชาติเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้มีผลมาจากท่านได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมเบื้องต้นตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็ก จากบิดามารดา ครู อาจารย์ ให้ท่านเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง เป็นที่ยกย่องเคารพนับถือของคนทั่วไป ดังคำกล่าวของ ช่าง บั้วศรี (2536) ว่า "...คุณก่อเป็นผู้มีศีลธรรมและคุณธรรมประจำใจ มีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย ไม่เฟื่องเฟ้อ เป็นคนดีที่หาได้ยากยิ่ง จากคำกล่าวเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่าศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นคนดีที่สร้างประทับใจแก่คนทั่วไป ผู้ที่ได้ร่วมงานกับท่านต่างมีความภาคภูมิใจและปฏิบัติงานด้วยความสบายใจในความเมตตากรุณาและความเป็นประชาธิปไตยของท่าน ท่านจึงเป็นผู้บริหารที่คนทั่วไปให้การยอมรับนับถือในความรู้ และความสามารถของท่าน ดังคำกล่าวของ เข้าว สายเชื้อ (2536) ว่า "...อาจารย์ก่อเป็นคนดีและคนเก่งจากดินแดนภาคอีสาน ที่สร้างความเป็นภาคภูมิใจให้แก่คนอีสานทั่วไป " ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นผู้มียุทธศาสตร์สร้างคุณงามความดีแก่วงการการศึกษาของชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังที่คนทั่วไปได้ให้การยกย่องว่าท่านเป็นคนดีและคนเก่ง ของวงการการศึกษาไทยยากที่จะหาใครเสมอเหมือนท่านได้

การศึกษาแนวคิดและบทบาททางการประณตศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ทำให้ทราบว่าท่านเป็นนักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ เพราะได้สร้าง

คุณประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติทุกระดับ ในชีวิตการทำงานของท่านคลุกคลี อยู่ในวงการการศึกษา ใฝ่มุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ สร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่าแก่การศึกษาของชาติอย่างใหญ่หลวง ผลงานและคุณงามความดีของท่านส่งผลให้ท่านได้รับการยกย่องให้เป็นนักการศึกษาดีเด่นของชาติ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในความรู้และความสามารถของท่านในวงการการศึกษาและวงการการศึกษาต่างประเทศ ถึงแม้ท่านจะมีชื่อเสียงเป็นที่ยกย่องสรรเสริญแก่คนทั่วไป ท่านก็ยังคงดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ไม่มีความฟุ้งเพื่อเทอเหิมในลาภยศและชื่อเสียงแต่อย่างใด คงดำรงตนเป็นครูผู้มีความเมตตาแก่ศิษย์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความสุภาพ และบริหารงานแบบประชาธิปไตย ยอมรับฟังเหตุผลและให้เกียรติผู้อื่นเสมอ ดังที่ท่านกล่าวว่า "ผมเป็นคนทำงานเปิดเผย ตรงไปตรงมา ท่านมีอะไรจะปรึกษาหารือก็มาคุยกันได้ ถ้าชี้แจงเดินก็ให้โทรศัพท์มาไม่ต้องห่วงเรื่องพระยศพระเกียรติ" (ก๊อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2521) จากคำกล่าวของท่านจึงนับได้ว่าท่านเป็นผู้ดำรงตนอย่างเรียบง่าย เป็นกันเองแก่ผู้ร่วมงานทุกคน การดำเนินงานทางการศึกษาของท่านจึงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ตลอดชีวิตกว่า 40 ปีที่ท่านมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาของชาติ นับว่าเป็นเวลาอันยาวนาน แต่ท่านก็ไม่เคยหันเหความสนใจเป็นส่วทิศทางอื่น คงมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด ท่านจึงเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปุษนียบุคคล ผู้สร้างคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง ชีวิตและผลงานอันมีคุณค่าของท่าน จึงสมควรนำมาจารึกไว้ในประวัติศาสตร์วงการศึกษาไทย และเผยแพร่คุณงามความดีและเกียรติคุณของท่านให้แพร่หลาย และยึดถือท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างคุณประโยชน์ต่อบ้านเมืองตลอดไป

จากการศึกษาแนวคิดและบทบาททางการประถมศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. ก๊อ สวัสดิ์พาณิชย์ นักการศึกษาที่มีผลงานอันโดดเด่น สร้างความเจริญต่อวงการการศึกษาของชาติอย่างต่อเนื่อง เป็นนักการศึกษาที่ทุกคนในวงการศึกษิต่างยอมรับนับถือในความรู้ความสามารถของท่าน เพราะ ผลงานทางการศึกษาของท่านล้วนมีคุณค่า สร้างความเจริญแก่ชาติบ้านเมืองต่อเนื่องมาโดยตลอด ตั้งแต่ท่านเข้ามารับราชการในหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครูในครั้งแรก ท่านก็ใช้ความรู้ความสามารถ ผลิตครูให้ทันต่อความต้องการของประเทศในการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีเป็นไป 7 ปี (จรรยา มิลินทร์, 2536) ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษา ท่านก็ได้เข้ามามีบทบาทปรับปรุงและเสนอแนวคิดการจัดการศึกษาของชาติ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองใน

สมัยนั้น การปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา นับว่า ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นกำลังสำคัญและทุ่มเทให้กับงานปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจัง (ลีปพนนท์ เกตุทัต, 2536) และเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2521 มีการเคลื่อนไหวของครูประจำบาล ขอแยกตัวเป็นอิสระ ศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นกำลังสำคัญในการวางแผน นำการประถมศึกษาส่วนใหญ่มารวมมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม (บุญสม มาร์ติน, 2536) ทั้งนี้โดยมุ่งหวังให้การจัดการประถมศึกษาได้พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น เมื่อมารวมอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 ความมุ่งมั่นและบากบั่นดำเนินงานเพื่อให้คนในชนบทได้มีโอกาสเล่าเรียนสูงขึ้นก็สัมฤทธิ์ผลเป็นเบื้องต้น เมื่อท่านประกาศมาตรการดำเนินงานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยให้เปิดปีละ 1,000 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) ยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ เน้นการกระจายไปสู่ชนบทมากที่สุดความสำเร็จในการดำเนินงานเพื่อสร้างโอกาสแก่คนชนบทยากจนได้เข้าศึกษาเล่าเรียนเป็นที่น่าพอใจ ชีวิตการทำงานทางการศึกษาได้สิ้นสุดเมื่อท่านถึงแก่อนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. 2536 ผลงานทางการศึกษาที่ท่านสร้างสรรค์ไว้ล้วนมาคุณค่าและสมควรนำมาเผยแพร่แก่อนุชนคนรุ่นหลังได้รับทราบถึงคุณงามความดีของท่านต่อวงการการศึกษาของชาติเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้วิจัยมีความประทับใจในผลงานด้านการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาของท่านเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะท่านจะดำเนินงานในด้านใด ท่านจะคิดผลประโยชน์ที่จะบังเกิดแก่คนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะคนชนบทยากจนซึ่งอยู่ในดินแดนห่างไกลความเจริญที่ท่านได้มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในวัยเด็ก ท่านจึงมีความมุ่งมั่นอยู่ตลอดเวลาในชีวิตการทำงานของท่านที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยชาติไทยตลอด

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่ายังมีอีกหลายด้าน ในงานการศึกษาของท่าน ที่น่าสนใจจะทำการศึกษา โดยเฉพาะลึกให้เห็นวิธีการดำเนินงานแต่ละยุคแต่ละสมัย เปรียบเทียบกลยุทธ์การบริหาร แต่ละสมัยว่ามีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมอย่างไร โดยหยิบยกประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยในการบริหารงาน ตลอดจนราย

ละเอียดถึงที่มา เพื่อชี้ชัดให้ชัดเจน ถึงนโยบาย ปัญหา อุปสรรคและผลสำเร็จของการดำเนินงาน เช่น การริเริ่มก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ การจัดตั้งกองทุนส่งเสริมโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา แนวคิดการจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการแห่งชาติ และแนวคิดการจัดตั้งกรมส่งเสริมการประถมศึกษา ซึ่งแนวคิดของท่านมีผลต่อการผลักดันให้มีการจัดตั้งทบวงการศึกษาระดับพื้นฐานในปัจจุบันนี้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. วิเคราะห์แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์
2. วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดการจัดตั้งกรมส่งเสริมการประถมศึกษา และการจัดตั้งทบวงการศึกษาระดับพื้นฐาน
3. วิเคราะห์แนวคิดและบทบาทของศาสตราจารย์ ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ในการพัฒนาการศึกษาระดับอื่น ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย